

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: Jean de France.

Citation: Brandes, Edvard: "Jean de France.", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 50. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324075134208.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

Jean de France.

I.

Den Iste September 1881.

Stykket har hvilet en Del Aar — siden Emil Poulsen udførte Hovedrollen — og man havde maaske i den Anledning og for at fejre Holberg beflittet sig paa en Udstyrelse med nye, smukke, og hvad mere er virkelig korrekte Dragter fra Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. Hvorfor var man ikke gaaet et Skridt videre og havde ogsaa sørget for en Dekoration, der stemmede overens med den øvrige Udstyrelse? Nu præsenterede man, da Tæppet rullede op for den nye Sæson, en uskøn, meningsløs, sammenflikket Dekoration, der hverken var Holberg eller hans Scene værdig. Og sligt hævner sig. Tildels som Følge af den uheldige Dekoration er Iscenesættelsen bleven aldeles forvirret. Personerne kommer og forsvinder paa de ubegribeligste Steder og ad de urimeligste Veje. Handlingen forlanger en aaben Plads, hvor 51 man paa den ene Side ser Jeronimus' Hus, paa den anden Frands'. I Stedet for har man fremskudt en Kulisse med en Dør, der fører ind til en ganske ubestemt Bolig; thi vel gaar Jeronimus ind ad denne Dør, men hvor Espen og Marthe sendes bort for at udstyre sig til Komedien med Jean de France, begiver ogsaa disse to sig ind ad denne samme Dør. Replikskiftet fordrer iøvrigt, at de gik hver til sin Side.

Dekorationen kunde for Eksempel vise os Graabrødretorv saaledes som Stedet saa' ud i Holbergs Tid; i en Bod som dem, man kan se paa gamle Stik af Torvet, burde ogsaa *Den Vægelsindedesidde* og købslaa med sine Liebhabere. Det Indtryk af en Tidsalder, af det gamle København, som Læseren modtager af Holbergs Stykker, burde Opførelsen mangfoldig forstærke og uddybe. Klassicitet fremkommer ikke derved, at man bestræber sig for at give Dramerne en abstrakt Baggrund. Efter snart tvende Aarhundreders Forløb kendes ikke mere alle de Smaatilfældigheder, forstaas ikke længer de Hentydninger, som sikkert fremkaldte en Del af Nydelsen for Holbergs Samtidige. Vi, som ikke fatter Stykkernes aktuelle Værd, sidder lidt fremmede og forlegne overfor *Jean de Frances* Satire; desmere gælder det om at give Scenen en Ramme, der kan vække Interesse paa andre Punkter. I Holbergs Tid vidste enhver Tilskuer, i hvad Gade, saa at sige i hvad Hus Stykket foregik; 52 han kendte den Person, som Byen mente, Holberg havde taget Model af; han kunde med Sikkerhed drøfte, om Satiren rammede eller gik for vidt. Nok saa lærde Noter og Kommentarer vil ikke skaffe os den stærke Glæde, som man kun har ved Stykker, der griber ind i Hverdagens Liv. Lad os da faa det borgerlige Samfund, som Holberg har skildret, gengivet med alle de Ejendommeligheder, som Scenen tillader! Man kan for Eksempel begynde med at sørge for passende Dekorationer.

Jean de France er en Farce og bør spilles som saadan. Man har faaet for Skik at give alle Holbergs Stykker en vis ensformig Stil. Det er ikke rigtigt. Saa lidt som man i Frankrig tager med samme Silkehandsker paa *Den indbildte Hanrej* og paa *Misanthropen*, saa lidt bør man være lige saa ærbødig overfor *Jean de France* som overfor *Erasmus Montanus*. Hvert Stykke har sin Takt og sit Tempo. Der kan ingen Tvivl være om, at Hr. Rosenkilde stod højest i Rang imellem de Spillende. Til den klare Form i hans Tale svarede en bred Værdighed og Ro i hans Optræden. Man mærkede tydeligt, at han i dette Stykke mente at repræsentere Holbergs sunde Forstand. Og dog findes der i den Kaffeassiar, som Digteren lader Jeronimus føre, en tydelig Angivelse af, at Jeronimus er Latteren hjemfalden saa godt som de andre. Hvorom al Ting er, saa havde 53 Udførelsen vundet særdeles, hvis Hr. Rosenkilde havde overtaget Frands' Rolle. Hvilken Komiker vilde ikke være henrykt over den Scene, hvor den gamle Mand højt grædende maa synge Melodien til den Menuet, som hans dumme Kone og fjottede Søn danser sammen! Her findes en Sammenblanding af det Rørende og det Burleske, som kalder paa den bedste Kunst. Denne Scene, spillet af Hr. Kolling, faldt til Jorden.

Det gør Hr. Jerndorff Ære, at han har haft Mod til at paatage sig Jean de France og er kommen forholdsvis heldig derfra — bedre end hans umiddelbare Forgængere. Han fremstiller Jean med en Barnlighed, en haabløs Enfoldighed, som falder ganske klædelig. Igennem den bløde Udtale af det Franske, igennem den kvindagtige Modegalskab mærker man, at hans bløde Hjerne og svage Sjæl ikke har kunnet modstaa Paris' Fristelser. Det franske Ord *mignon* passer paa ham. Paa den anden Side kan det ikke nægtes, at Rollen fordrer stærkere Farver og helst bør spilles af en grotesk Komiker. Hr. Olaf Poulsen havde været Manden. Havde han faaet Rollen, var han ogsaa derved bleven frelst for at præstere noget saa Middelmaadigt som Arv. Det er lidet hensynsfuldt af en Kunstner som Hr. Poulsen at byde Publikum halvgjort Arbejde. Hans Arv var ikke *set* — og for den Sags Skyld ikke heller 54 *hørt*; Hr. Poulsen nøjedes med gammel Teaterjargon og saadanne Gestus, som ingen Bondekarl i Danmark nogensinde har benyttet.

II.

Den 26de Marts 1890.

Jean de France's Komik giver vistnok Stykket Plads blandt Digterens af Tiden mest medtagne Arbejder. Der kommer ganske sikkert ogsaa nutildags Narre fra Paris, men deres Taabelighed hænger ikke saa udvortes i Klæderne. Desuden har Holberg taget sig det forskrækkeligt let med Udarbejdelsen af sin Komædie: skønt hele Handlingen bestaar i, at Jean de France ikke vil ægte Elsebet, lader han ikke disse to mødes en eneste Gang i det hele Stykke. Den fiffige Kammerpige, der her hedder Marthe og endnu ikke Pernille, har følgende Replik: »Det gaar med mig som med dem, der skriver Komædier; medens de skriver paa Komædien, falder dem af sig selv ind, hvorledes den skal udføres og endes.« Der ligger i disse Ord en Tilstaaelse fra Holbergs Side, en Erklæring om, at han arbejdede uden fast Plan, naar han skrev sine Skuespil. Man vilde ønske, at han mindre havde stølet paa sin Inspiration.

55

Selv var han henrykt over sit Stykke, særlig over dets Betydning som moraliserende Værk. »Jeg holder for«, skriver han, »at samme Komædie ikke kan spilles for ofte«. Alligevel har den aldrig gjort stor Lykke og er forholdsvis faa Gange spillet paa det kgl. Teater. Den ene gamle Mand, Frands har ialt siden 1751 kun havt syv Fremstillere.

Den Rollebesætning, hvormed *Jean de France* opførtes iaftes, afveg kun lidet fra den, hvormed Stykket gaves i 1881. Indstuderingen synes ikke at være optaget paa ny Grund, men blot ledet i de engang lagte Spor.

Om den hele Udførelse kan nærmest siges dette almindelige, at Stykket spilles altfor gammelt. Og dog er Komædien ung i dens Lystighed, ung ved dens overdrevne og farceagtige Løjer. Der skal være en stærkt udhævet Modsætning mellem Stykkets to Borgermænd og den unge Knøs, der render avet om efter femten Ugers Ophold i Paris. Men iøvrigt trykker ikke Alderen nogen af Parterne.

Jean de France selv er tyve Aar, lige fyldt i Januar, som Stykket spiller i Maj. Det er da et ganske ungt Menneske, en ung Student, paa hvem Hovedet er blevet kruset ved hans Beundring for den parisiske Herlighed. Holberg viser os ham som en Modejunker, der har taget Undervisning hos Operaens Dansemester, lært at parlere 56Fransk — hvad der har kostet den uhyre Sum af 1500 Daler i femten Uger — og som nu finder de franske Sæder og Mennesker langt artigere og galantere end de danske. Mon København virkelig dengang var fuld af saadanne Narre i de borgerlige Krese? Mon ikke Holberg snarere indirekte har angrebet Adelens Skikke end Borgerstandens? Der findes i alle hans Skuespil ikke én dansk Adelsmand latterliggjort — saa forsigtig maatte Holberg være i sin Satire. Han tugtede Erasmus Montanus, en Borgersøn, der latiniserede sit Navn, som Jean de France forfranskede sit, og den Digter, der i sin Ungdom fortæredes af en ukuelig Rejselyst, satiriserede over Udenlandsrejser og henviste Borgersønnerne til ikke at gaa over Elben fordi man »paa Scaven« bedre lærte Landets Tilstand at kende. Selve Jean de Frances Ungdom — Holberg var fyrrer, da han fik Stykket opført — var Digteren en Torn i Øjet.

Hans Frandsen skal efter Holbergs egen Forklaring fremstilles som en Petitmaitre, en danskfransk Kavalér. Men Jean skal være purung og ellevild som en Knøs, der er lykkelig over at være sluppen hjemmefra den stive Hustugt og til Fornøjelserne i Paris, hvor han har bortødslet Faderens Penge. Hr. Jerndorff spiller Rollen i den rette Stil, korrekt og elegant. Han behandler de franske Sætninger fortræffeligt, halvt med en søgende Betonning, som endnu smager af 57Skolebænkens Undervisning, halvt med en flot Akcent, der tilstræber en nøje Efterligning af den parisiske Udtales sirligste Ejendommeligheder. Hr. Jerndorff er sikkert den bedste Jean de France, som vor Scene har kendt i en lang Aarrække. Selv Hr. Emil Poulsen kom i sin Tid galt fra denne vanskelige Rolle. Og alligevel — Hr. Jerndorff spiller gammelt. Han giver sig ikke hen, han foredrager Rollen saaledes som en udmærket Lærer vilde foredrage den paa en Elevskole. Han kan alle Betoninger ud og ind, ikke én er urigtig, men Foredraget er akademisk, uden Glæde og uden Lidenskab. Hvis Jean var en saa artig Dreng, som Hr. Jerndorff fremstiller ham, vilde han da have brugt alle gamle Frands Hansens Skillinger i Paris, vilde han da endnu bortspille hundred Daler til en tilfældig Svirebroder, vilde han endelig løbe efter Madam la Flèche?

Og som Jean de France er for gammel, er hans Forældre det. Efter Holbergs Mening er Frands og Magdelone Folk paa omkring de Fyrretyve; i Hr. Kollings og Fru Phisters Fremstilling bliver Ægteparret omkring de Halvfjerds. Alderen kan ikke være denne, naar der ses hen til den berømte Trusel, som Magdelone i første Akt udstøder overfor sin Mand og mod hvilken hele hans Mod brydes. Frands er endnu forelsket i sin Kone, og da Jean sikkert er den ældste Søn og nu tyve Aar gammel skal giftes, kan man 58med nogenlunde Sikkerhed gaa ud fra, at Faderen har sat Bo i samme Alder. Magdelone er maaske ikke mere end 38, 39 Aar, det vil sige at Rollen burde spilles af Fru Eckardt istedetfor af Fru Phister, der ovenikøbet optræder i et spraglet Kostume, som ikke passer for en adstadig Borgerdame. Man vil i Hans Tegners

udmærkede Illustrationer finde Oplysning om, hvorledes Magdelone skulde være klædt. Men saaliden Omhu viser det kgl. Teater i Stort og Smaat overfor de Komedier af Holberg, som det fremfører, at end ikke Jean de Frances Dragt indrettes efter Holbergs Forskrift. Arv siger udtrykkeligt, at Jean de France har en Hat, der er saa bred som seks af hans. Paa Scenen gaar Arv ikke med nogen Hat, og Jeans Chapeau er ikke synderligt større end de andre Optrædendes.

Iøvrigt gælder ogsaa for Hr. Kollings og Fru Phisters Vedkommende det samme som for Hr. Jerndorff: begge spiller baade stilfuldt og korrekt. Fru Phister siger hver af sine faa Repliker med en beundringsværdig Energi, alligevel gik Skændescenen ikke i det rette Tempo. Den var ikke omhyggeligt reguleret. Hr. Kolling var netop det Mæhæ, som Holberg fordrer og glemte kun paa et enkelt Sted et gammelt Scenespil. Det er ved Slutningen af tredje Akt, hvor Frands skal afbryde Samtalen med Jeronimus, fordi han maa hjem at spise, da hans Kone bier paa S9ham. Her er det Tradition, at Skuespilleren udhæver Angsten for den biende Kone, og selv saadant et lille Træk bør ikke forsømmes. Men Hr. Kollings Evne forslaar ikke i den næsten tragiske Scene, hvor Jean de France tvinger Moderen til at danse Menuet med sig og den tossede Moder atter tvinger sin sølle Mand til at synge for dem. Der er noget i denne Scenes rørende Komik, som minder om Holbergs *Jeppe*. Frands, der samtidig synger og græder, er rørende som Jeppe, naar han tager Afsked med sine gamle Husdyr, inden han skal dø.

Det kgl. Teater skifter Dekoration inden denne Scene, changerer fra Gade til Stue, idet man øjensynligt har anset det for utænkeligt, at Menuetten skulde foregaa midt paa Gaden. Dog dette er galt ræsonneret. Holberg har ikke tænkt paa at skifte Scene — af Stykkets ældste Udgave (1723) ser man, at Scenen foregik i Vimmelskafte, men Holberg lod senere denne Replik udgaa ligesom den, hvor Madame la Flèche sætter Jean de France Stævne Kl. 3 i Kongens Have. Den meget vovede Replik lyder nu:

Jean.

Men paa hvilket Sted har man den Lykke at beskue Madame la Flèche —

Espen.

Paa hvilket Sted Monsieur behager; ellers falder 60Kl. 3 hendes Vej her (1723: ellers er hun Kl. 3 udi Kongens Have).

Det kgl. Teater har her beholdt den nøjagtige Stedsbetegnelse, medens man har slettet den i det førstnævnte Optrin. Holbergs Grund *kan* have været den formelle, at han vilde bevare Stedets Enhed — *kan* ogsaa været den praktiske, at Teatrets mangelfulde Dekorationer daarligt forligtes med bestemte Pladsangivelser. Man bemærke ogsaa, at i det Optrin, der foregaa i Kongens Have, skal Arv komme ind og sætte sig ned paa Gulvet(!), hvor han med Kridt afmaler Dansen mellem Jean og hans Moder. Maaske fandt Holberg denne Scene uforenelig med Kongens Have, selv om Madame la Flèche saa fortræffeligt kunde tænkes spaserende under Havens Træer.

Dennes muntre Rolle udføres af Fru Hilmer. Der er her kun Anledning til at gentage Anken over altfor gammel Fremstilling. Marthe er et vildt Pigebarn og en galant Kammerpige, som, hvis hendes Lyst staar til Galskab, kan faa ti Karosser med Herrers Lakejer til at afhente sig. Jean de France har jo brugt mange Penge i Paris, han kan kende en Ko fra en Sneppe. Marthe skal straale af Ungdom, Nydelighed og Lystighed. Fru Hilmer passede ikke til Rollen, da hun var ung — og nu!

61

Det er altid det Samme: man stryger det Unge ud af Holbergs Komedier. Fordi disse er gamle og klassiske, glemmer man, at de gemmer i sig alt hvad Holberg besad af Ungdom og Trods. Man bevare Traditionen — men man gyde ny Vin i de gamle Kar!